

Тому надання оцінки висновку експерта судом під час розгляду кримінального провадження є складним, логічним, розсудливим, комплексним процесом, який починається з безпосереднього дослідження такого висновку в судовому засіданні відповідно до ст. 23 КПК України. Надання належної оцінки висновку експерта в рішенні суду є обов'язковою умовою для визнання такого рішення законним, обґрунтованим і вмотивованим відповідно до вимог ст. 370 КПК України, а відсутність такої оцінки тягне за собою скасування зазначеного рішення.

Перелік джерел посилання

1. Міністерство юстиції України : веб-сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/m/2-kvartal-2023-roku> (дата звернення: 03.09.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.09.2023).
3. Меленевська З. С., Садченко О. О. Оціночна діяльність експерта-почеркознавця як основний компонент діяльності судового експерта. *Криміналістичний вісник*. 2011. № 2 (16). С. 58—66.
4. Полякова О. П. Исследование и оценка адвокатом экспертного заключения. *Криміналістичний вісник*. 2012. № 2 (18). С. 137—145.
5. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2015. С. 560.
6. Filipenko N., Barbash D. Formation Of Inner Conviction When Evaluating An Expert Conclusion As A Source Of Evidence In Criminal Proceedings By The Judge. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2022. No 2 (6). Pp. 85—102. DOI: 10.32353/acfs.6.2022.07 (дата звернення: 03.09.2023).
7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.05.2019 р. у справі № 398/381/16-к (провадження № 51-6258 км 18) / Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81722349> (дата звернення: 03.09.2023).
8. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 19.07.2023 р. у справі № 334/22/19 (провадження № 51-2412 км 23) / Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112406068> (дата звернення: 03.09.2023).

Розумність строків у кримінальному провадженні: актуальні питання

Олег Баулін,

канд. юрид. наук, доц., Київський НДІСЕ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7858-1955>, e-mail: baulin_ov@ukr.net

Розглянуто актуальні питання забезпечення розумних строків під час здійснення кримінального провадження в Україні.

Ключові слова: досудове розслідування; засади кримінального провадження; процесуальні строки; розумність строків; розумний строк.

Reasonableness of Timelines in Criminal Proceedings: Current Issues

Oleg Baulin

This paper examines the current issues related to ensuring reasonable timelines during the conduct of criminal proceedings in Ukraine.

Keywords: pre-trial investigation; criminal proceedings principles; procedural timelines; reasonableness of timelines; reasonable timeframe.

Розумність строків є однією із засад, якій мають відповідати зміст та форма кримінального провадження (п. 21 ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*)) [1]. Вона спрямована на забезпечення швидкого

розслідування й судового розгляду завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України [1].

Положення щодо суті цієї засади зосереджено у ст. 28 КПК України, яка встановлює:

- 1) процесуальні дії виконуються, рішення приймаються в розумні строки, якими вважаються ті, що об'єктивно необхідні для цього. Вони не можуть перевищувати передбачені законом строки;
- 2) їх забезпечує прокурор, слідчий суддя, суд;
- 3) критеріями для їх визначення є:
 - а) складність провадження, яка визначається за кількістю підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки необхідних процесуальних дій тощо;
 - б) поведінка учасників;
 - в) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень;
- 4) провадження за участі тих, кого тримають під вартою і неповнолітніх, здійснюються невідкладно;
- 5) кожний обвинувачений вправі, щоб провадження щодо нього в найкоротший строк стало предметом судового розгляду або було закрито;
- 6) особи, інтереси яких обмежуються, вправі клопотати про більш короткі строки здійснення провадження (процесуальних дій), ніж передбачені законом [1].

Їх реалізація є вкрай важливою, оскільки від тривалості судочинства залежить ефективність застосування кримінального закону. Чезаре Беккарія, ідеї якого вплинули на формування концепції правової держави і принципів сучасного кримінального права, у XVIII ст. відзначав: *«Чим скоріше настає покарання за злочин і чим ближче воно до нього, тим воно справедливіше й ефективніше. Справедливіше — оскільки позбавляє обвинуваченого від зайвих і жорстоких страждань, пов'язаних із невизначеністю очікування...; корисніше — тому, що менше проходить часу між злочином і покаранням, а в голові людини буде зв'язок цих двох ідей — злочину і покарання — більш сильним та довготривалим»* [2, с. 66—67].

Невипадково Європейська конвенція з прав людини гарантує розгляд справи судом упродовж розумного строку кожному затриманому й заарештованому й визнає такий строк елементом права на справедливий суд (ч. 3 ст. 5, ч. 1 ст. 6) [3].

Час є самим точним елементом процесуальної форми, який важко оминати. Із ним пов'язано планування й підбиття підсумків роботи слідчих, прокурорів, суддів, експертів, ведення статистики, і головне — зацікавленість осіб і медіа, формування уявлень про стан правопорядку, безпеки й захисту прав у країні. 1874 р. професор Київського університету О. Ф. Кістяківський зазначив, що мало, щоб суд дійсно досягав своєї юридичної мети, необхідно щоб і народ вважав це таким, бо є сумніви — суд утрачає кредит довіри [4, с. 41]. Тому законодавець завжди приділяє увагу визначенню часу в кримінальному процесі.

Розумність строків і до прийняття чинного КПК України була характерна для нашого кримінального судочинства [5, с. 25—26], у якому з XX ст. строки проведення розслідування і процесуальних дій та правила їх обчислення визначав закон. Конституційний Суд України у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора від 30.01.2003 № 3-рп/2003 визнав конституційною норму про можливість продовження строку досудового слідства, відзначивши, що поняття «розумний строк досудового слідства» є оцінним, визначається у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин учинення і розслідування злочину. Визначення цього строку залежить від багатьох чинників (обсяг і складність справи, кількість слідчих дій, число потерпілих та свідків, необхідність проведення експертиз тощо), але за будь-яких обставин він не має перевищувати меж необхідності, а досудове слідство має бути закінчене у кожній справі без порушення права на справедливий судовий розгляд і права на ефективний засіб захисту.

Такий підхід був обумовлений позицією Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ), який визначив критерії для оцінювання розумності строків у кримінальному процесі (справа «Кудла проти Польщі», 26.10.2000). Проте розгляд в ЄСПЛ справ «Шавров проти України», 11.03.2008; «Харченко проти України», 10.05.2011 тощо засвідчив порушення Україною конвенційних прав особи на розгляд справи упродовж розумного строку під час здійснення досудового розслідування і правосуддя відповідно до вимог КПК України 1960 р.

Виправлення ситуації очікували, коли набере чинності КПК України, у якому розумність строків була піднесена на щабель засад провадження та з'явилася спеціально присвячена процесуальним строкам глава, але цього не сталося. Проблема лишилась. Виявилось недостатнім закріплення в ст. 28, 113—117 та ін. КПК України критеріїв оцінювання, понять і правил установлення, обчислення, додержання та поновлення процесуальних строків, установлення певних строків для запобіжних заходів, досудового розслідування тощо. З'явилися рішення ЄСПЛ у справах «Чанєв проти України», 09.10.2014; «Ігнатов проти України», 15.12.2016; «Крижановський та інші проти України», 06.10.2022. Остання справа стала предметом уваги Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, що розслідувала обставини смерті судді Лободенка О. С., якого застрелили у спину 11.02.2014 у м. Кременчук Полтавської області, коли він повертався з роботи додому, та вбивства мера Кременчука Бабаєва О. М.

Як зазначено у звіті комісії, обвинувальний акт стосовно Крижановського та ще 3-х осіб було направлено до Кобеляцького районного суду Полтавської області 14.02.2015, розгляд справи тривав 1 рік і 11 місяців, однак самовідвід присяжних після надання 20.01.2017 роз'яснень Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ щодо строку їх повноважень завадив його завершити. Далі справа пройшла всі суди області, самовідводи, відводи, закінчення повноважень суддів чи присяжних тощо, 16 разів побувала в Апеляційному суді Полтавської області, у Верховному Суді, з 16.11.2021 — на розгляді у Пирятинському районному суді Полтавської області. Отже, це провадження, яке триває більше 9 років, а особа трималась під вартою понад 7 років, отримало негативний висновок Європейського суду щодо судової системи України, а держава понесла репутаційні та грошові ризики (Постанова Верховної Ради України від 20.03.2023 р. № 2967-IX).

Важливо на нормативному рівні мінімізувати колізії у практичному застосуванні норм, які встановлюють процесуальні строки, забезпечити гармонію їх застосування в системі процесуальних відносин, виникнення, розвиток і припинення яких триває в часі, в умовах трансформації цих відносин через зміну суб'єктів, можливу повторюваність деяких процесуальних дій, стадійність, наявність правових інститутів об'єднання й виділення, зупинення й відновлення провадження тощо. Якщо цього бракує в законі, то з'являються об'єктивні перешкоди для розвитку процесуальних відносин, реалізації прав і виконання обов'язків; нівелюються й ігноруються засадничі положення закону тими, хто здійснює провадження; відкривається шлях до порушень і зловживань.

Колізія закладена у зміст ч. 1 ст. 28 КПК України [1], у якій спочатку вказано, що процесуальні дії виконуються, рішення приймаються в розумні строки, якими вважаються об'єктивно необхідні для цього, а потім — що вони не можуть перевищувати передбачені законом строки. Першу тезу важко спростувати (хоч і тут об'єктивність є умовною), чого не можна сказати про другу, яка частково спростовує першу, оскільки, можливо, об'єктивно необхідний час закон зменшує до певного граничного строку. У такому разі обмеження апіорі мають бути гарантованими державою, яка їх установила. Через цю колізію і помилки із визначенням можливостей системи кримінальної юстиції забезпечити вимоги перших редакцій ст. 219, 294, 331 та ін. КПК України щодо строків досудового розслідування, їх обчислення і подовження, тримання особи під вартою після направлення обвинувального акта до суду, ці статті неодноразово змінювалися, щоб прилаштуватись під реальні можливості їх виконання на практиці.

Проте, їх редакції й на сьогодні далекі від досконалості, що вимагає подальших наукових і законотворчих розробок у цьому напрямку.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20220520#Text> (дата звернення: 03.09.2023).
2. Коваленко Є. Г., Коваленко Г. Я. Кримінально-процесуальні строки при застосуванні заходів процесуального примусу : монографія. Київ, 2010. 192 с.
3. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. : ратиф. Законом України від 17.07.97 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.09.2023).
4. Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства: лекции. Киев, 1874. 176 с.
5. Никоненко М. Я. Значення у процесі доказування розумності строків як засади кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2 (6). 2013. С. 25—31.

Судово-медичні аспекти ДНК-ідентифікації загиблих осіб

Андрій Біляков,

д-р мед. наук, проф., Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0660-9872>, e-mail: venik316@gmail.com

Борис Михайличенко,

д-р мед. наук, проф., Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3546-4193>, e-mail: mbv111958@gmail.com

Тамара Личман,

ДСУ Головне бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України, м. Київ, Україна, e-mail: Lichmantt@ukr.net

Ідентифікація загиблих є пріоритетним напрямом не лише для слідства, а й для судово-медичної експертизи. Використання сучасних експертних можливостей та адаптація тих, що існують, до умов воєнних дій дасть змогу покращити ідентифікацію загиблих осіб.

Ключові слова: ідентифікація; ДНК-експертиза.

Forensic Medical Aspects of DNA Identification of Dead Persons

Andrii Biliakov, Boris Mykhailychenko, Tamara Lychman

Identification of the dead is a priority area not only for investigation, but for forensic medical examination. The use of modern expert capabilities and adaptation of the existing ones to conditions of military operations will allow to improve identification of dead persons.

Keywords: identification; DNA analysis.

Використання російськими агресорами ракетної зброї, що призводить до численних жертв серед військових і цивільного населення України, часто спричинює потребу в ідентифікації загиблих. У таких випадках тіла загиблих зазнають значних анатомічних руйнувань, впливу термічного фактору, що не дає змоги використати для їх ідентифікації загальноновживану впізнавальну карту. Малоінформативними є також одонтологічні дослідження, адже відсутність бази наданої стоматологічної допомоги (навіть для військових) не дає змоги порівняти об'єкт ідентифікації з вихідними даними. Судово-антропометричні методи також потребують наявності бази даних щодо особливостей антропометричного розвитку осіб на певній території [1, с. 482], тому ДНК-експертиза залишається чи не єдиним методом ідентифікації.

Фактично будь-яка частина тіла людини може стати об'єктом ідентифікації, адже в ядрі кожної соматичної клітини людини наявні хромосоми, а без'ядерні клітини містять мітохондріальну ДНК, яку успадковують за материнською лінією. Також можна